

Celibát, III. časť – Východný obrad a celibát

vdp. Jozef Nádaský

20. apríla 2023   ✝ Cirkev

---

predchádzajúce časti:

Celibát, I. časť – Zmysel celibátu

Celibát, II. časť – Vývoj na kresťanskom Západe

***

1. Epifán zo Salamíny[1]

Svedectvo ohľadom celibátu alebo zdržanlivosti klerikov nám zanecháva vo svojom hlavnom diele *Panarion*, [2] kde píše, že Boh ukázal charizmu nového kňazstva skrze mužov, ktorí stále žili v čistote alebo sa pred vysviackou zriekli užívania uzavretého manželstva. Poukazuje, že je to norma stanovená apoštolmi v múdrosti a svätosti. [3]

Ešte dôležitejšie je konštatovanie v diele *Espositio fidei*. Cirkev pripúšťa k biskupskej, kňazskej a diakonskej službe len tých, ktorí sa v zdržanlivosti zriekli manželky alebo sa stali vdovcami. Možno však konštatovať, že v niektorých oblastiach pokračujú kňazi, diakoni a subdiakoni v plodení detí. To sa nedeje v zhode v platnou normou, ale je to následok ľudskej slabosti, ktorá sleduje vždy to, čo je ľahšie. Ďalej vysvetľuje, že kňazi sú vyberaní hlavne spomedzi slobodných mužov a mníchov. Ak by ich počet nestačil, sú kandidáti vyberaní aj spomedzi ženatých (ale len za podmienky zrieknutia sa užívania manželstva), alebo spomedzi tých, ktorí po jedinom manželstve ovdoveli. [4]

Ilustračný obrázok, zdroj: wikimedia commons

2. Synody v Ancire a Neoceasarey

Aj na Východe nachádzame právne texty o celibáte hneď, ako Cirkev získala slobodu. Synoda v Ancire (r. 314) nariaďuje v 10. kánone, že diakon, ktorý pri vysviacke výslovne povie, že má úmysel následne uzavrieť manželstvo, nebude mu dovolené prijať vysviacku. Synoda v Neoceasarei (r. 315) v 1. kánone nariaďuje, aby kňaz, ktorý by sa po prijatí vysviacky oženil, bol suspendovaný alebo exkomunikovaný. [5]

3. I. nicejský koncil - Pafnúciova otázka

Obširnejšie sa v tejto téme musíme venovať I. nicejskému koncilu, ktorý sa uskutočnil v roku 325. Jediné nariadenie týkajúce sa celibátu klerikov je 3. kánon: „*Táto slávna synoda absolútne zakazuje biskupom, kňazom, diakonom a všeobecne všetkým klerikom mať so sebou v skrytosti ženy, ak nejde o matku, sestru, tetu a iné, ktoré sú nad každé podozrenie.*“^[6]

Dnešná celibátna prax východných cirkví je nezmenená pre biskupa, ktorý môže prijať biskupské svätenie, len ak žije v celibáte. Pre kňazov, diakonov (a subdiakonov) je prax odlišná.

Jedným z dôvodov, ktoré sa niekedy používajú na argumentáciu, je správa o eremitovi v egyptskej púšti a biskupovi Pafnúciovi, ktorý sa vraj na koncile postavil s cieľom odradiť koncilových otcov od schválenia všeobecného záväzku zdržanlivosti, pretože je potrebné nechať to na rozhodnutia partikulárnych cirkví. Tento návrh bol vraj zhromaždením prijatý.

Známy cirkevný historik Eusebius z Caesarey^[7] bol prítomný na I. nicejskom koncile ako koncilový otec a nič podobné nespomína. Bol naklonený voči ariánom a z toho dôvodu by mal mať o to viac záujem spomenúť túto epizódu, ktorá by bola nesmierne dôležitou pre ďalší vývoj celibátnej praxe.

Prvýkrát ju spomínajú po sto rokoch od konca koncilu dvaja byzantskí cirkevní spisovatelia Sokrates a Sozomenus. Sokrates uvádza ako svoj prameň veľmi starého muža, ktorý bol vraj prítomný na koncile a vyrozprával mu rôzne epizódy o faktoch a osobách. Keď uvážime, že Sokrates sa narodil okolo roku 380 a počul túto epizódu v čase, keď bol sám mladý od muža, ktorý v roku 325 mohol byť najviac dieťaťom a nemohol byť hodnoverným svedkom koncilu, aj tá najzákladnejšia kritika prameňov musí mať vážne pochybnosti o autenticite tejto epizódy.

Pochybnosti sa objavili pomerne skoro. Na Západe ich prejavil pápež Gregor VII. Za zmienku stojí názor humanistu De Valois, komentátora diel Sokrata a Sozomena, ktorý v roku 1668 uviedol, že správa o Pafnúciovi je podozrivá, pretože medzi koncilovými otcami pochádzajúcimi z Egypta sa neobjavuje biskup s takým menom. A v komentári Sozomenových diel opakuje, že táto správa je vymyslená bájka najmä preto, že medzi otcami, ktorí podpísali koncilové dokumenty, sa neobjavuje nikto s takým menom.

Nedávno sa tejto otázke venoval Friedrich Wincklemann a prišiel k záveru, ktorý môžeme považovať za definitívny, že správa o Pafnúciovi je vymysleným faktom, nakoľko osoba Pafnúcia sa začala spomínať iba neskôr a jeho meno sa objavuje v neskorých rukopisoch dokumentov I. nicejského koncilu a spisy 4. storočia poznajú pod týmto menom vyznávača viery. Len neskôr ho hagiografické legendy vyhlásia za zázračného liečiteľa a koncilového otca.^[8]

Najdôležitejším argumentom proti autenticite tejto správy je fakt, že samotná východná cirkev, ktorá by mala mať o ňu najväčší záujem ju buď nepoznala, alebo ju nikdy nepoužila v žiadnom oficiálnom dokumente práve preto, lebo sama bola presvedčená o jej falošnosti. To isté je možné povedať o komentátoroch^[9] kódexu *Syntagma canonum adauctum*,^[10] ktorý bol schválený na II. trullskej synode z roku 691. Nespomínajú túto správu, hoci by to bolo na potvrdenie odlišnej celibátnej praxe jednoduchšie, ako sa uchýliť k manipulovaniu známych historických dokumentov.

Na Západe bola táto falošná správa prijatá nekriticky najmä v cirkevno-právnych dielach, ktoré na nej aspoň sčasti zakladali uznanie odlišnej partikulárnej praxe. Pafnúcia nespomína ani II. trullská synoda, ktorá oficiálne stanovila platné celibátne nariadenia pre východnú cirkev.^[11]

Ilustračný obrázok, zdroj: pexels.com

5. Odlišné disciplinárne systémy na Východe

Ako všetko nasvedčuje, táto stála starostlivosť sa začala nedodržiavať na Východe. Spoločné úsilie celej Cirkvi na všeobecných konciloch prvého tisícročia na Východe prinieslo veľa pozitívneho ovocia, ale toto úsilie sa sústreďovalo najmä na otázky viery a náuky. Disciplinárne a prakticko-pastorálne problémy sú ponechávané na rozhodnutia synod partikulárnych cirkví na základe rôznych podmienok v rozličných oblastiach, ale najmä kvôli patriarchálnemu usporiadaniu (Konštantínopol, Antiochia, Alexandria, Jeruzalem), ktoré obsahovalo určitú autonómiu v spravovaní.

Táto autonómia sa ešte viac zdôraznila separáciou mnohých partikulárnych cirkví ako následok kristologických sporov, ktoré Východ ovládli. Východu sa nepodarilo udržať jednotný disciplinárny systém ani v spoločných otázkach všeobecnej cirkevnej disciplíny, medzi ktoré patrí celibát klerikov. Každá partikulárna cirkev začala vydávať vlastné normy, niekedy veľmi odlišné od iných cirkví, na základe vlastného presvedčenia. Chýbala najmä všeobecná autorita, ktorá by bola uznávaná celým Východom.

Namiesto pápežských rozhodnutí, ktoré na Západe zohrali dôležitú úlohu, boli na Východe prijímané spisy východných Otcov prevažne asketického charakteru a imperiálne zákony ohľadom cirkevnej disciplíny, ktoré boli právneho charakteru. Je to následok césaropapizmu vládnuceho v byzantskej cirkvi. V zbierkach nazývaných *Nomocanones* boli zhrnuté cirkevné zákony a štátne zákony týkajúce sa Cirkvi. Nad ich dodržiavaním bdel aj cisár na tých územiach východnej cirkvi, ktoré spadali pod jeho vládu.

Kým sa darilo takmer na celom Východe udržať aspoň pre biskupov starobylú povinnosť zdržanlivosti (aj pre tých, ktorí boli ženatí pred vysviackou), užívanie manželstva (uzavretého pred vysviackou) kňazmi, diakonmi a subdiakonmi sa stáva stále rozšírenejším a povinnosť zdržanlivosti je pomaly považovaná za neudržateľnú. O to menej povinnosť úplnej čistoty. To nasvedčuje, že faktická situácia začína určovať tvoriacu sa novú legislatívu.

Neprekvapuje preto, že prvé zákony, ktoré regulovali túto situáciu, boli práve imperiálne zákony. Neinšpirovali sa teologickými úvahami, ale snažili sa regulovať civilné záležitosti spojené s posvätným úradom. Kým v *Kódexe*^[12] cisára Theodósia II. z roku 434 nachádzame možnosť záchranu zdržanlivosti aj v prípade dovolenia spoločného bývania s manželkou po prijatí posvätného úradu^[13], legislatíva cisára Justiniána ohľadom cirkevnej disciplíny preukazuje zmenený postoj. V *Kódexe* (r. 534) aj v diele *Novellae* (535 – 565) sa na jednej strane potvrdzuje zákaz prijať posvätný úrad pre toho, kto bol ženatý viac ako jedenkrát a uzavrieť manželstvo po prijatí vysviacky počnúc subdiakonátom. Ale na druhej

strane je už dovolené spoločné bývanie s manželkami pre kňazov, diakonov a subdiakonov, aby mohli pokračovať v užívaní manželstva s podmienkou, že ide o jediné manželstvo uzavreté s pannou.^[14]

(Pokračovanie)

[1] Mesto Salamína sa nachádzalo na ostrove Cyprus. Žil v rokoch 315 – 403.

[2] Napísané v druhej polovici 4. storočia.

[3] PG 41, 868, 1024.

[4] PG 42, 823.

[5] „Presbyter, si uxorem duxerit, ordine suo moveatur.“ BRUNS, *Canones...*, I, s. 71.

[6] „Interdixit per omnia magna synodus, nec episcopo nec presbytero nec alicui prorsus, qui est in clero, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem aut sororem aut amitam vel eas tantum personas quae suspicionem effugiunt.“ ALBERIGO Giuseppe, *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1973, s. 7. V latinskej verzii (na rozdiel od gréckej) chýbajú „diakoni“.

[7] Vo svojich dielach porovnáva Starý zákon a Nový zákon, uprednostňujúc „duchovné plodenie nespočetného pokolenia“ pred telesným plodením.

[8] Por. WINCKELMANN Friedrich, Paphnutius, der Bekenner und Bischof. Probleme der koptischen Literatur in Wissenschaftliche Beiträge der Martin Luther-Universität Halle-Wittenberg, 1968, s. 145 – 153.

[9] Aristenus, Zoranas a Balsamon.

[10] Kódex práva východných cirkví z 12. storočia.

[11] STICKLER Alfons Maria, *Il celibato...*, s. 41 – 42.

[12] Codex Theodosianus, 16, 2, 44. Je zložený zo 16 kníh obsahujúcich zbierku zákonov Byzantského impéria za viac ako storočie. Stal sa prípravou budúceho Justiniánovho kódexu, ktorý vyšiel o storočie neskôr.

[13] Z dôvodu lásky k čistote, ktorá nedovolí ponechať manželku opustenú bez pomoci a kvôli jej správaniu pred vysviackou, ktorým sa preukázala hodná manžela.

[14] Por. *Codex Iust.* 1, 3, 19; 1, 3, 44; 1, 3, 47; *Novellae* 5, 8; 6, 1, 5; 22, 42; 123, 1, 12, 14, 29; 137, 1, 1.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/celibat-iii-cast-vychodny-obrad-a-celibat/>